

SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA ÉS XVI. BENEDEK PÁPA EURÓPA-VÍZIÓJA

Nádor Zsombor

SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA
ÉS XVI. BENEDEK PÁPA
EURÓPA-VÍZIÓJA

Nádor Zsombor

TARTALOM

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK	4
2. FELHÍVÁS EURÓPA LELKÉÉRT: SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA TANÍTÁSA AZ ECCLESIA IN EUROPA (2003) KEZDETŰ APOSTOLI BUZDÍTÁSÁBAN	5
3. XVI. BENEDEK PÁPA: EURÓPA A KULTÚRÁK VÁLSÁGÁBAN	9
4. AZ EURÓPAI UNIÓ KATOLIKUS PÜSPÖKEINEK ÁLLÁSFOGLALÁSA A COMECE: AZ EURÓPAI UNIÓ JÖVŐJE ÉS A KATOLIKUSOK FELELŐSSÉGE CÍMŰ DOKUMENTUMBAN	12
ZÁRÓ GONDOLAT	16

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

Az európai integráció, a jelenlegi Európai Uniót életre hívóálma a béke iránti vágy volt. Alapítói azt tekintették elsődleges célnak, hogy földrészünk pacifizálódjon a két pusztító világháború után. A béke megteremtése mellett sikerült a háború romjain újjáépíteni Európát, és sosem látott gazdasági jólétet teremteni. Mindkét eredmény fontos, és alapjaiban változtatta meg Európa népeinek életét.

Ugyanakkor számos hiányérzetünk is van/lehet az egyesülési folyamattal kapcsolatban. Egyrészt miután – a francia ellenállás miatt már a kezdet kezdetén – zátonyra futott a közös védelmi politika, az integráció vezetői a monetáris unió megteremtése felé fordultak, és a gazdasági, kereskedelmi, pénzügyi együttműködés erősítésében látták meg a további egységesülés lehetőségét. Mindeközben azonban megfélekedtek nem csupán az alapító atyák – Robert Schuman, Konrad Adenauer, Alcide De Gasperi és Jean Monnet – kereszténydemokrata víziójáról, hanem a kulturális emlékezet identitásképző erejéről, és arról is, hogy az európai politikát, intézményeket közelebb hozzák a polgárokhoz.¹

Böckenförde úgy látja, hogy Európának égető szüksége van az egyesülés céljáról folytatott politikai vitára. Azon kérdések megválaszolására, hogy miért van Európai Unió, merre tartson, és milyen alapokra támaszkodjon. „Ha Európa nem akar zátonyra futni, akkor ezután nem jelenhet meg a gazdasági észszerűség technikai-pragmatikus konstrukciójaként; rendezőelvként kell közvetítődnie, és a népek, valamint az egyes emberek egyértelmű politikai akaratában kell gyökeret vernie. Európának világosságra van szüksége” – fogalmazott a német alkotmányjogász.²

Böckenförde Vaclav Havelre hivatkozva úgy folytatja gondolatmenetét, hogy amennyiben Európa civilizációs értékek közössége – márpedig annak kell lennie ahhoz, hogy életképes egyesülés legyen –, akkor lényegéhez szervesen hozzátartozik az egyén szabadsága, a demokrácia, a jogállamiság és a polgári társadalom. Az európai ház ezekre az alapokra építhető fel. Ezekhez az alapokhoz pedig hozzátartozik a keresztény vallás és az általa formált és meghatározott kultúra.³

Keresztény szempontból a probléma a Lisszaboni Szerződés kapcsán csúcsonodott ki. A keresztény kultúrára mint Európa egyik pillérére és az Istenre való hivatkozás megtagadása máig ható hullámokat vetett. Jelen tanulmány ezek közül Szent II. János Pál pápa és XVI. Benedek pápa meglátásaira fókuszál, kiegészítve azokat a COMECE, az Európai Unió Püspöki Konferenciáinak bizottsága által jegyzett dokumentummal.

¹ Vö. BÖCKENFÖRDE, E-W., *Merre tart Európa?* in BÖCKENFÖRDE, E-W., *Állami jog és erkölcsi rend*, L'Harmattan Kiadó, Budapest 2020, 107-133.

² Vö. BÖCKENFÖRDE, E-W., *Merre tart Európa?*, 130.

³ Vö. BÖCKENFÖRDE, E-W., *Merre tart Európa?*, 131-132.

2. FELHÍVÁS EURÓPA LELKÉÉRT: SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA TANÍTÁSA AZ ECCLESIA IN EUROPA (2003) KEZDETŰ APOSTOLI BUZDÍTÁSÁBAN

Az *Ecclesia in Europa* ('Az egyház Európában') kezdetű apostoli buzdításának megírásával II. János Pál pápa célja, hogy Krisztust mint a reményt és az örömhír elhozóját mutassa be a harmadik évezred Európája⁴ számára, a *Jelenések* könyvét vezérfonalként használva. Hivatkozik a 2000. év jubileumát előkészítő Püspöki Szinódus megállapításaira,⁵ főként az egyház helyzetének elemzésekor és az evangelizáció előmozdításának témájához kapcsolódóan.

A szinódus helyzetfelmérését úgy összegezi, hogy mindinkább tapasztalható egyfajta igény arra, hogy az egyház olyan spirituális, etikai, antropológiai és kulturális feladatokat ismerjen el sajátjaként, és olyan feladatokra adjon érdemi választ, melyeknek egy részét⁶ korábban hatáskörén kívülinek ítélték meg. Továbbá a tapasztalatok azt mutatják, hogy erősödik a remény utáni vágy, és a közös keresztény gyökerek alapján növekszik az európai egység tudata.⁷

Erdő Péter bíboros így foglalta össze János Pál pápa üzenetét: „Az egyház Európában. (A pápa) ebben az apostoli buzdításban is újra és újra a reményről beszél, mert úgy látja, hogy Európa nem anyagi javakban szegény, hanem az emberek legnagyobb problémája az, hogy nincs elég reménységük. Értelem- és értékvesztés jellemzi ma Európát. [...] Minden kultúrát, minden vallást, minden idegen és egzotikus szokást megtanultunk becsülni, nagy tisztelettel vesszük körül őket, csak éppen a saját kultúránkat, a saját történelmi vallásainkat lehet – úgy tűnik –, Európa szerte a gúny tárgyává tenni.”⁸

Korunk nyugati civilizációjának társadalmait vizsgálva a pápa a leginkább aggasztó jelek közé sorolja az emberek tömegeinek céltalan, reményvesztett létét, a keresztény örökség és emlékezet elvesztését, és azon kísérleteket, amelyek megpróbálják Európa arcukat a kereszténység leválasztásával átformálni, s a keresztény tanítás kihagyásával megalkotni az európai jogot. Mindezek hatására egyre nehezebb megélni a hitet; s az agnoszticizmus,⁹ valamint a hitelenség úgy tűnik, hogy magától értetődővé válik.

A reményt felváltja a jövőtől való félelem, az élet elveszíti értelmét, a születések száma drámaian fogyatkozik, csökkennek a papi, szerzetesi hivatások, az emberek egyre nehezebben hoznak életre szóló döntéseket, eluralkodik a magányérzet, válságba kerülnek a családok, nő az egyéni és a csoportos önzés, és felerősödnek az etnikai-, vallások közötti ellentétek, valamint gyengül a szolidaritás.

A remény elvesztésének az oka – mondja a pápa –, hogy egy Isten nélküli antropológia került előtérbe, melynek abszolút középpontja az ember, aki azonban „csökkentett” emberképéből következően nem tud válaszolni saját kérdéseire, nem tudja megoldani önnön problémáit.¹⁰

⁴ Európa fogalmáról és mibenlétéről tartott előadásában Joseph Ratzinger bíboros úgy foglalta össze a földrész és a kereszténység viszonyát, hogy utóbbi a Krisztusban létrejött szintézis a zsidóság hite és a görög szellem között. Vö. RATZINGER, J., *Európa – a keresztényeket kötelező örökség* in *Vigilia* (2004/9.), Budapest, 642-648.

⁵ Vö. *A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele. Zárónyilatkozat* in *L'Osservatore Romano*, 1999. okt. 23., 5.

⁶ Például bioetikai, környezetvédelmi kérdések.

⁷ A pápa következetesen egységes entitásként kezeli Európát, nem földrajzi helynek, sokkal inkább kulturális-erkölcsi fogalomnak látva azt. Vö. GÁRDONYI, M., *II. János Pál víziója Európáról* in *Vigilia* (2004/9), 651.

⁸ ERDŐ, P., *Az Egyház és Európa – Ki adja meg a reményt Európa kultúrájának?* in ERDŐ, P., *Egyház, Kultúra, Társadalom*, SZIT, Budapest 2011, 234.

⁹ Az agnoszticizmus, mint Kant által megalapozott filozófiai megközelítés a szellemi eredője az *apateizmus*nak, a hittel szembeni közönynek.

¹⁰ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, SZIT, Budapest 2003, 9.

KERESZTÉNYSÉG ÉS KULTÚRA

Azonban „reményt keltő jelek is láthatók:„a hívő szem észreveheti Isten Szent Lelkének jelenlétét.”¹¹ Növekszik a megbékélés, a népek nyitottsága egymás iránt, s kialakulóban van egy európai kultúra és öntudat.¹² Kezdik felismerni a béke, a szabadság, a tisztelet és az emberi jogok értékét. Szükség van azonban arra, hogy ebben az egységesítési folyamatban „ragaszkodva kontinensünk emberi és keresztény hagyományaihoz, biztosítsák az etikai és spirituális értékek elsőbbségét.”¹³

A kereszténységben belül is találhatunk bizakodásra okot adó jeleket. Ide sorolhatjuk a kelet-európai egyházak szabadabbá válását, a hit sok bátor tanúját, a különböző apostolkodó társulások elterjedését, valamint az ökumenikus mozgalom térnyerését is.¹⁴

A pápa meglátása szerint korunk egyik legégetőbb problémája, a reménytelenség betegsége, melyre a teista álláspont hitvallása alapján az egyetlen gyógyír a Krisztushoz való visszatérés. II. János Pál a Jelenések könyvét idézi: „Ébredj föl és erősítsd meg a többieket, akik halálukon vannak.”¹⁵

Nem tagadhatjuk azonban, hogy az európai egyházaknak is szükségük van a megújulásra, mert a szekularizáció állandó kísértése mellett sok esetben gyöngeség, fáradtság és ellentmondás vesz minket körül.

János Pál pápa hangsúlyozza a kereszténységnek Európa fejlődésére gyakorolt hatását: „Európát bőségesen és mélyen áthatotta a kereszténység. Kétségtelen, hogy Európa bonyolult történelmében a kereszténység központi és meghatározó elem, mely a klasszikus örökség megbízható alapján erősödött meg, s különféle etnikai-kulturális hatások gazdagították a századok folyamán. A keresztény hit formálta a földrész kultúráját, és történelmével elválaszthatatlanul egybenőtt. [...] A modern és jelen korban is [...] a hitnek változatlanul igen fontos szerepe van.”¹⁶

Így az egyház az Európával való történelmi összenövése okán tarthat jogos igényt a modern Európa arculatát átalakító folyamatokban való részvételre. A bibliai antropológia nyújtotta a fundamentumot a kultúra, a művészet és a jogi normák megszületésekor.¹⁷

Az egyház küldetése, hogy elvezesse a világot a szeretet és a szolidaritás megéléséhez. Mivel az ember nem képes szeretet nélkül élni, a szeretetben élt élet örömhír. A szeretet és a szolidaritás összekapcsolásából következik, hogy a keresztények feladata, hogy visszaadják a reményt a szegényeknek, megmutatva ezáltal, hogy a személynek gazdasági, kulturális, szociális helyzetétől független önértéke van.¹⁸

Az Egyház Európában külön szót emel a családot és a házasság intézményét érő társadalmi, szociális és politikai romboló hatások ellen, melyeknek azért szükséges gátat szabni, mert magát az emberi személyt és méltóságát veszélyeztetik. Ilyen körülmények között – fogalmaz az *Ecclesia in Europa* –, újult erővel kell hirdetnünk, amit a Biblia a házasságról és a családról tanít, és felmutatnunk, hogy a család intézménye Isten akaratából való.¹⁹

¹¹ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 12.

¹² Itt természetesen nem egyfajta Európai Egyesült Államok-vízióra kell gondolnunk, hanem arra a közös kulturális alapra (a hellenizmustól, a *cultura christiana* alkotásain át Goethe-ig), melyhez minden európai nemzet kultúrája hozzáteszi saját teljesítményét, értékeit.

¹³ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 12.

¹⁴ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 4, 11-17.

¹⁵ Vö. Jelenések könyve 3,2.

¹⁶ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 24.

¹⁷ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 24-25.

Erre a gondolatra Erdő Péter bíboros jogtudósként úgy reflektál, hogy bár tagadhatatlan, hogy a felvilágosodás korában a keresztény hit központi szerepe elhalványult, az azt felváltó természetjog-eszmén alapuló normák és a folyamatosan kialakuló szabadságjogok a kereszténység talajából nőttek ki, s abból nyerték logikai megalapozottságukat. Az alkotmányokban lefektetett alapjogok és értékek azonban a modern korban fokozatosan elvesztették világnézeti megalapozottságukat. Mára pedig ezektől a talajt vesztett alapoktól is kezd eltávolodni a törvényhozás gyakorlata. Ha pedig a jogalkotás a tiszta jogpozitivizmus útjára téved, akkor előbb-utóbb önellentmondásba torkollik, vagy társadalmi tragédiákhoz vezet. Ezért van szükségünk arra, hogy a bűn által elhomályosított értelmünket az isteni kinyilatkoztatás fényénél megtisztítsuk, hogy újra felismerhetővé váljon gondolkodásunk számára a természetes erkölcs követelményrendszere. Vö. ERDŐ, P., *Politika és keresztény erkölcs*, ERDŐ, P., *Egy vélt paradigmaváltás illúziója*, ERDŐ, P., *Értékközösség-e az Európai Unió?* in ERDŐ, P., *Egyház, Kultúra, Társadalom*, 657, 717-719.

¹⁸ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 111-112.

¹⁹ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 90-91.

Aggodalomra okot adó jeleknek nevezi a pápa a halál kultúráját, mely a fogyatkozó népességben, az abortuszok számában, az eutanáziában érhető tetten és komolyan veszélyezteti az európai civilizáció jövőjét. Az állam feladata, hogy javítsa a lakhatási, és munkakörülményeket, illetve a szociális hálót, hogy „biztosítsák a mai Európa legdrágább kincsét: a holnapi európai embereket.”²⁰

Hívó közösségeinket megszólítva arról beszél János Pál pápa, hogy a keresztény gyökerek megerősítéséhez, az újraevangelizációhoz azonban a legtöbbet magának a kereszténységnek kell tennie az ökumenével, a folytonos tanúságtétellel, az imádkozással, a papi-szerzetesi hivatások előmozdításával és a társadalom jobbításáért végzett áldozatos, kitarító munkával, valamint a hiteles evangéliumhirdetők nevelésével.²¹ A pápa elismeri és kiemeli a nők szerepének fontosságát, és az európai intézményeket arra buzdítja, hogy tegyenek meg mindent a női méltóság megvédése érdekében.²²

A hívó közösségnek tudatosítania kell környezetében, hogy „az egyház tudja fölajánlani Európának a legdrágább kincset, amit senki más nem tud neki adni: a hitet Jézus Krisztusban, a meg nem csalogó remény forrásában. Ebből az ajándékból fakadt az európai népek kulturális és spirituális egysége, s ma is és a jövőben is lényeges összetevője fejlődésüknek és egyesülésüknek. [...] Európa és az egész világ számára Krisztus a remény forrása.”²³ A keresztény hit tehát nemcsak alap, hanem napjaink kérdéseire is hiteles válasszal tud szolgálni.²⁴

A pápa hangsúlyozza, hogy ehhez nélkülözhetetlen a missziós lelkiület fellángolása, mely minden hívő ember és közösség feladata. A hívőknek olyan életet kell élniük, hogy tanúságukból környezetük is megérthesse ezt.²⁵

A mai európaiak szívéből is felszakad a „Jöjj Macedóniába, és segíts rajtunk!”²⁶ felkiáltás, melyre az egyháznak hivatása szerint naponta felelnie kell. Még fájdalmas volta ellenére is szükséges beismernünk, hogy míg Európa egésze szomjazza az új evangelizációt, addig bizonyos területek az első evangelizálásra szorulnak rá. Szükség van arra, hogy a megkeresztelt, de hitüket nem gyakorló vagy még alapjaiban is alig ismerő nagy tömegek megerősítést kaphassanak, hogy egy személyes, felnőtt hit birtokába jussanak, amely képes megítélni a jót és a rosszat, valamint hatással lehet az adott környezetre.²⁷

Ahhoz, hogy a keresztény igehirdetés sikerrel járjon, el kell érnie az európai kultúrát, és meg kell mutatnia, hogy meg lehet élni az evangéliumot, és azt, hogy a Krisztusba vetett hit értelmet ad az életnek.²⁸ Ebben döntő fontosságú az egyházi iskolák szerepe és az állami oktatási intézményekkel való egyenjogúságuk elismertetése. Találkozni kell a válaszokat kereső fiatalokkal, s hangsúlyozni a kereszténység kultúrát, művészetet teremtő aspektusait, fel kell ismerni a tömegtájékoztató eszközök jelentőségét, alkalmazva azokat az egyház céljaira.

II. János Pál vallja, hogy a kereszténység szociális tanítása hozzá tud segíteni egy igazságosabb, szabadabb, szolidaritásra épülő együttéléshez, megmentve az európai kultúrát mind a szabadság nélküli elnyomástól, mind pedig a szabadság rosszul értelmezett fogalmára alapozott hamis tolerancia rémétől. Az egyház szociális tanítása mások számára is érték. „Ezt kívánja az épülő új Európa, melynek szüksége van az ezen értékek szerint nevelt olyan személyekre, akik készek a közőj szolgálatára [...] hogy be tudják oda vinni Isten országának értékeit.”²⁹

A keresztények feladata a világban, hogy a krisztusi szeretetből erőt merítve sose fáradjanak bele az igazságtalanság elleni küzdelembe és az emberhez méltóbb kultúra fölépítésére tett erőfeszítéseikbe. „Nem lehet kétségbe vonni, hogy a keresztény hit meghatározó és mel-

²⁰ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 96.

²¹ Közel húsz évvel az apostoli buzdítás megjelenése után a pápa szavai sürgetőbben hatnak, mint valaha.

²² Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 27-28.

²³ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 18.

²⁴ Az európai részegyházak nem egyszerű testületek, hanem olyan szervezetek, amelyek igénylik a jogi elismerést. „A keresztény közösségeknek, ha önmagukra reflektálnak, föl kell fedezniük, hogy Isten milyen ajándékkal gazdagítja általuk a kontinens népét. Ez az ajándék az örömhír, melyet nekik kell elvinniük mindenkihez.” Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 19.

²⁵ A missziós tevékenységben is fontos szerep jut az ökumenének, mint az egyház kifelé mutatott egységtörekvéseiből fakadó hitelességnek.

²⁶ Vö. ApCsel 16, 9.

²⁷ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 120.

²⁸ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 117.

²⁹ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 99.

lőzhetetlen módon hozzátartozik az európai kultúra alapjaihoz. [...] A mai Európa azonban, abban az órában, amikor erősíti és bővíti a maga gazdasági és politikai egységét, úgy tűnik, az értékek komoly válságát éli át. (...) Hiányzik belőle egy közös terv elszántsága és a képesség, hogy minden polgárának vissza tudja adni a reménységet.”³⁰

Európa épületének erős alapokon kell nyugodnia, s ehhez hagynia kell, hogy elérje Isten tevékenysége.³¹ A katolikus egyház pedig páratlan segítséget tud adni az új Európa megépítéséhez, és az egység kívánatos folyamatának megerősítéséhez. Az apostoli buzdítás egészére jellemző, hogy az európai alkotmány körül kialakult vita következtében³² fő témává válik földrészünk identitásának keresztény jellege.³³ II. János Pál tucatszor tér ki a kérdésre.³⁴ Érvelése történeti jellegű, „az emberi személy transzcendens méltóságának elismerése, az értelem, a szabadság, a demokrácia, a jogállam, valamint a politika és a vallás közti különbség értéke” kerül említésre mint a kereszténység által inspirált európai érték.³⁵

Ahogy T. S. Eliot írta néhány évtizeddel korábban, a kereszténységben bontakoztak ki a kultúra, a művészetek, a nyugati civilizáció törvényei, s a kereszténység biztosította azt a szellemi hátteret, amely fogalmainkat kinevelte. „A nyugati világ egysége ebben az örökségben fogant: a kereszténységben, Görögország, Róma és Izrael civilizációjában, amelyekből kiindulva, a kereszténység kétezer esztendejének köszönhetően, megrajzolhatjuk családfánkat.”³⁶

Befejezéstül a pápa kiemeli, hogy „Európának minőségi ugrásra van szüksége spirituális örökségének tudatosításában” – ezt pedig Krisztus evangéliumában találhatja meg. Az egyház erre való felhívása nem utópisztikus.³⁷

„Térj magadhoz. Légy önmagad. Fedezd föl eredetedet. Éleszd föl gyökereidet” – összegzi Szent II. János Pál az európai újjászületés feltételeit.³⁸

³⁰ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 108.

³¹ „Azokhoz fordulok, akik a leendő európai alkotmányt szerkesztik, hogy abban legyen hivatkozás Európa vallásos, s főként keresztény örökségére. (...) Kapjon elismerést: az egyházak és egyházi közösségek joga a szabad szerveződéshez, saját meggyőződésüknek és szabályzataiknak megfelelően; a felekezetek sajátosságainak tiszteletben tartása, s egy jól szervezett dialógus az Európai Unió és az Európában létező vallások között.” Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 114.

³² II. János Pál pápa érvelésével egyetértve Joseph H. H. Weiler (1951-) alkotmányjogász, aki úgy látja, hogy az alapszerződésből azért nem hagyható ki a kereszténységre való egyértelmű hivatkozás, mert az összeurópai alkotmánynak „a maga szimbolikus nyelvén – a józanész határain belül – az európai alkotmányos berendezkedéseket kell visszatükröznie azok egységében és sokféleségében.” Vö. WEILER, J. H. H., *Keresztény Európa*, SZIT, Budapest 2006, 34.

Az alkotmányok három állandó pillére közül a harmadik, a *lerakat* „visszatükrözi és védelmezi az egyes társadalmak által osztott értékeket, ideálokot és szimbólumokat. Az alkotmány ezért az adott társadalom tükré, önrélemezésének lényegi eleme, és alapvető szerepet játszik azon nép nemzeti, kulturális és értékbeli identitásának meghatározásában, amely azt elfogadta.” Vö. WEILER, J. H. H., *Keresztény Európa*, 52.

³³ Vö. GÁRDONYI, M., *II. János Pál víziója Európáról*, 653.

³⁴ Európa alkotmánytörténetében hagyomány az alapjogok megerősítésének és védelmének az említése. Ennek oka, hogy amíg az amerikai alkotmány fő hangsúlya a szabadságon van, az európai alaptörvényeké a méltóságon. Amennyiben viszont az európai alkotmány nem elégszik meg azzal, hogy rögzítse a jövő nemzedékért érzett felelősséget és az alapjogok sérthetetlenségét, hanem részletesen kifejti azok megalapozását, akkor meg kell felelnie a pluralizmus kívánalmainak. Nem tehetné ugyanis meg, hogy hivatkozik a humanista, kantianus hagyományra épülő *laicista* hagyományokra, de elhallgatja a zsidó-keresztény hagyomány meggyőződését, mely szerint az alapjogok megalapozottsága az ember istenképiségeiben rejlik.

³⁵ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 109.

³⁶ Vö. ELIOT, T. S., *A kultúra meghatározása*, 143.

³⁷ Ezzel kapcsolatban Weiler úgy fogalmazott, hogy: „A »keresztény Európa« tehát nem exkluzív vagy szükségszerűen vallásfelekezeti tagolású Európa. Sokkal inkább egy olyan Európa, amely minden polgárát teljes és átfogó módon egyenlőként tiszteli: hívőket és nem hívőket, keresztényeket és nem keresztényeket egyaránt. Olyan Európa, amely a maga humanisztikus felfogásának nemes örökségét ünnepelve maga mögött hagyja krisztofóbiáját, s nem fél és nem is jön zavarba attól, hogy a kereszténységet saját kultúrája kialakulásának egyik központi elemeként ismerje el. És olyan Európa, amely a saját múltjáról és a saját jövőjéről szóló közéleti diskurzusban ismét felfedezi azt a gazdagságot, amelyet alapvető szellemi és spirituális hagyományainak egyikével, a zsinat utáni korszakban különösen élővé vált keresztény örökséggel való foglalkozás nyújt.” Vö. WEILER, J. H. H., *Keresztény Európa*, 34.

³⁸ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Ecclesia in Europa*, 120.

3. XVI. BENEDEK PÁPA: EURÓPA A KULTÚRÁK VÁLSÁGÁBAN

Szent II. János Pál pápa *Ecclesia in Europa* című, Európáról szóló művének gondolatai párhuzamba állíthatóak Joseph Ratzinger még bíborosként írott, de már pápaként megjelent kötetével. A *Benedek Európája a kultúrák válságában* három hónappal megválasztása után jelent meg.

Ratzinger bíboros úgy fogalmaz, hogy egy olyan órában élünk, amely az ember és a világ számára nagy veszélyeket és nagy lehetőségeket hordoz. Ugyanis technikai, tudományos és gazdasági lehetőségeink bővülése nincs összhangban erkölcsi energiánk kibontakozásával. Napjaink új moralizmusa hiába tűzi zászlájára a békét, igazságosságot és a természet megőrzését, megfelelő alap híján megfoghatatlan marad, és átcsúszik a politika gyakorlati szférájába. Ez a politikai moralizmus pedig – ahogy a XX. század fájó tapasztalatai bizonyították –, nemhogy megnyitná az utat az újjászületésre, hanem inkább eltorlaszolja az ahhoz vezető keskeny ösvényt.³⁹

Már a II. Vatikáni Zsinat konstitúciója, a *Gaudium et spes* is úgy fogalmazott, hogy az egyház igényli és elismeri mindazok szolgálatát, akik az emberi közösséget előrébb viszik. „Az Egyház, miközben segít a világnak, és maga is sokat kap tőle, arra az egyre törekszik, hogy eljöjjön az Isten országa és megvalósuljon az emberi nem üdvössége. Mindaz a jó pedig, amit Isten népe nyújthat földi vándorlása idején a nagy emberi családnak, abból származik, hogy az Egyház [...] feltárja és a jelenben hatékony erővé teszi Isten emberszeretetének a misztériumát.”⁴⁰

Európa és a kereszténység kapcsolatának vizsgálatát azzal a gondolattal kezdi Joseph Ratzinger, hogy bár a kereszténység nem Európából indult ki, és így gyökereit, eredetét tekintve nem nevezhető európai vallásnak, mégis „Európában nyerte el a maga történetileg leghatásosabb kulturális és intellektuális arculatát.”⁴¹ Ezért különleges módon összefonódott Európával. Másrészt ez a kereszténységgel átitatott Európa bontakoztatta ki a tudományos racionalizmust, amely ma technikai kultúrájával bizonyos szempontból uniformizálja a világot. „Európa kifejlesztett egy olyan kultúrát, mely az emberiség számára korábban ismeretlen módon kizárja Istent a közgondolkodásból, akár úgy, hogy teljesen tagadja, akár úgy, hogy a létét bizonyíthatatlannak, bizonytalanak, ezért a szubjektív döntések területére tartozónak ítéli, olyan valaminek, ami teljesen jelentéktelen a közélet számára.”⁴² Ez a funkcionális racionalizmus azonban morális zavart eredményez, mivel csak az empirikusan bizonyíthatót tartja racionálisnak, ennél fogva az erkölcs más kategóriába kerül. Így válik a következmények kiszámítása az erkölcsös–erkölcstelen döntnökévé, és így tűnik el a jó kategóriája. Semmi sem jó vagy rossz önmagában, hanem mindennek a következményeitől függ a megítélése.⁴³

XVI. Benedek rendkívüli éleslátással abban látja kontinensünk mély drámáját –melyet szakítópróbának nevez –, hogy egyrészt a kereszténység Európában találta meg leghatékonyabb formáját, másrészt ebben az Európában bontakozott ki egy olyan kultúra, amely az egész emberiség vallási és morális hagyományával szemben a legradikálisabb ellentmondást képviseli.⁴⁴ „Itt merül fel az a felelősség is, melyet nekünk európaiaknak ebben a történelmi órában vállalnunk kell: az Európa meghatározása és új politikai formája körüli vitában nem a történelem »háttérdjének« valamilyen nosztalgias csatájáról van szó, hanem inkább a mai emberiség iránti nagy felelősségről.”⁴⁵ Ezért a kereszténység párbeszédre hívja az európai kultúra szekularizált részét, az egyház testvériségét és a Lélekben való egyesítő erejét hangsúlyozva.⁴⁶

Az Európai Alkotmány előszaváról folytatott vita kapcsán úgy fogalmaz a pápa, hogy a szembenállás két ponton nyilvánult meg: szükséges-e Istenre hivatkozni az Alkotmányban, és külön meg kell-e említeni földrészünk keresztény gyökereit? Joseph Ratzinger szerint nem elégedhetünk meg azzal, hogy az 52. cikkelyben biztosítva vannak az egyházak intézményes jogai, mert ezzel a kereszténység csupán a politikai kompromisszum területén kap helyet. Európa alapjai között azonban ebben a redukált értelmezésben a kereszténység által közvetített tartalomnak nem marad legitimitása.⁴⁷

³⁹ Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája a kultúrák válságában*, SZIT, Budapest 2005, 27-31.

⁴⁰ Vö. *Gaudium et spes*, 45.

⁴¹ Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája*, 32.

⁴² Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája*, 32-33.

⁴³ Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája*, 33.

⁴⁴ Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája*, 33-34.

⁴⁵ Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája*, 34.

⁴⁶ Vö. GS, 91-93.

⁴⁷ Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája*, 35.

A vitában a „nem” álláspont mellett felhozott érveket felszínesnek és a valódi motivációkat elfedőnek tartja Ratzinger. Az az állítás például, hogy Európa keresztény gyökereinek említése sérti a nem keresztény lakosságot, megfelelkezik arról, hogy az említés igénye mögött egy tagadhatatlan történeti tényről van szó. Egy olyan történelmi hivatkozásról, amely kapcsolatban van a jelennel és jelzi az erkölcsi tájékozódás forrásait, azaz Európa identitásának egyik összetevőjét. Más vallások hívei – például az európai zsidók vagy muszlimok – pedig sokkal inkább érzik magukat veszélyeztetve a szekularizált kultúra vallásellenes, önnön gyökereit megtagadó cinizmusától, mint a keresztény gyökerekre való hivatkozástól. Zsidó polgártársaink esetében ez az evokáció olyan ismerősen csengő hang, melynek eredete a Sínai-hegyig nyúlik vissza és a Tízparancsolat moráljának biztonságát nyújtja. Hasonlóan ehhez, az Istenre történő hivatkozás sem sérti a többi vallás képviselőjét, hanem épp ellenkezőleg, az a kísérlet hat dermesztően számukra, hogy Európa politikai vezetői a közösséget Isten nélkül próbálják meg felépíteni.⁴⁸

Joseph H. H. Weiler, a dél-afrikai–amerikai származású, zsidó vallású alkotmányjogász úgy fogalmaz, hogy az Istenre való evokáció minden vallás számára kívánatos.⁴⁹ A keresztény gyökerektől való elhatárolódás végül a többi civilizációval való kapcsolatot is megnehezíti. Ennek oka, hogy napjaink fő szembenállása nem a különböző vallási hagyományokat kifejező kultúrák között tapasztalható, hanem az Istentől, az élet gyökereitől elszakadó civilizáció és a nagy vallási hagyományok között.⁵⁰

XVI. Benedek azt az eszmét látja az elutasító kettős „nem” mögött, amely szerint csak a radikálisan felvilágosult kultúra lehet építő az európai identitás számára. A mellette létező különböző vallási kultúrák csak abban az esetben élhetnek jogaikkal, amíg alárendelik magukat az uralkodóvá vált felvilágosult kultúrának, és elismerik annak előjogait.⁵¹

Ezt a felvilágosult kultúrát a szabadságjogok határozzák meg. Esetükben azonban fel kell hívni néhány dologra a figyelmet. Egyrészt ezek a szabadságjogok mélyen gyökereznek a keresztény hagyományban, s nem véletlenül nyerték el mai formájukat épp a keresztény Európa talaján.⁵² Másrészt azonban eloldozva gyökereiktől, sok esetben válnak öncéllá, s egyre gyakrabban kerülnek egymással is összeütközésbe – ahogy ezt például az abortusz kapcsán látjuk –, ahol a nő szabadsága és a születendő gyermek élethez való joga állhat szemben egymással. Így válik a határtalannak tűnő szabadság az embert gúzsba kötő erővé és önmaga megcsönkítőjává.⁵³

XVI. Benedek az európai alaptörvényt a felvilágosult kultúra alaptörvényének nevezi, s kiemeli, hogy bár tartalmaz fontos értékeket, alapvetően egy ellentmondásos, rosszul meghatározott szabadságfogalomra épül. Napjaink ideológiai vitái előre látva, a pápa arra figyelmeztet, hogy a szabadság korábban elképzelhetetlen ideológiai korlátozásának vagyunk tanúi. Ez a korlátozás abból fakad, hogy a felvilágosult kultúra az egyetemesség igényével lép fel és önmagát tökéletesnek tartja. Ezért ennek a kultúrának az elkötelezettségét a hübrisz vezérli, amikor úgy vélik, Európa identitását csak a felvilágosult és laikus kultúra alaptételei határozhatják meg. Ebből fakadóan a vallási hagyományt halott gyökérzetnek tekintik, és úgy gondolják, hogy a teista világnézetnek semmi köze nem lehet a közülethez és az állam alapjaihoz.⁵⁴

Keresztény emberként fel kell azonban tennünk a kérdést, hogy vajon ez a kultúra valóban egyetemes kultúra-e, és hogy valóban tökéletes-e annyira, hogy nincs szüksége gyökérzetre?⁵⁵ Fel kell mutatnunk, hogy ez a kultúra és az alapját adó felvilágosult filozófia tökéletlen. Mivel elvágja önmagát történelmi gyökereitől, elzárkózik az emlékezettől és az éltető erőktől, és így végső soron az ész elveszíti tájékozódóképességét. Ezért kiegészítésre van szüksége. Az irracionálisból származó ész maga is irracionális, és nem lehet megoldás a problémáinkra. Csak az isteni, szeretetben megmutatkozó teremtő értelem képes arra, hogy utat mutasson.⁵⁶

⁴⁸ Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája*, 35-36.

⁴⁹ Vö. WEILER, J. H., *Keresztény Európa*, SZIT, Budapest 2006, 86.

⁵⁰ Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája*, 46.

⁵¹ Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája*, 36.

⁵² Nyíri Tamás mutatott rá, hogy az antropológiai fordulat, melynek során az ókori kozmocentrikus vizsgálódást felváltva az emberi szubjektum került a gondolkodás középpontjába, maga is keresztény érték. Vö. NYÍRI, T., *A keresztény ember küldetése a világban*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1996, 30-31.

⁵³ Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája*, 42.

⁵⁴ Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája*, 39-40.

⁵⁵ Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája*, 40.

⁵⁶ Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája*, 50.

Jan Assmann írta le a kulturális emlékezet elemzése kapcsán, hogy a kulturális megmaradás alapja a kulturális emlékezet, az identitást adó gyökérzet. Ezt azonban csak a szertartásokkal bíró, intézményesült vallás segítségével tudja megőrizni a kultúra, az ünnepek és rítusok megjelenítésével, a szent és a profán idő, hely, esemény szétválasztásával. Ez tartja életben a csoport kulturális identitását.⁵⁷

Az Istenre való hivatkozás elutasítása tehát nem egy oltalmazó tolerancia megnyilvánulása, hanem a dogmatikussá váló relativizmus hatalmi agressziója, „mely véglegesen ki szeretné törölni az emberiség közéletéből Istent, és a múlt kulturális maradványainak szubjektív területére akarja száműzni.”⁵⁸ Ennek a relativizmusnak a hívei, azt feltételezve, hogy az ész megismerésének teljes birtokában vannak, úgy vélik, hogy joguk van minden más emberi hagyományt túlhaladottnak és relativizálhatónak tartani. Ezzel szemben, a keresztény hit arra hív, hogy szükségünk van a gyökereinkre, és az emberi méltóság valódi megéléshez nem veszíthetjük el szemünk előtt Istent.⁵⁹ Ugyanis Isten kizárása az emberi valóságból pusztulást és káoszt eredményez. A Krisztust követő egyház olyan mozgatóerő, amely az Isten és az emberek iránti szeretetben képes támaszt és energiát nyújtani a társadalmi, jogi, kulturális, politikai és gazdasági környezet megújításához. Hitünk Európa nemzeti számára spirituális és morális forrást jelent.⁶⁰ XVI. Benedek gondolkodásában az igazság prizmáján keresztül látott és megélt „szeretet az egyház társadalmi tanításának királyi útja.”⁶¹

A kereszténység tette lehetővé Európa számára, hogy „megértse, mi a szabadság, a felelősség és az etika, amelyek áthatják törvényeit és társadalmi struktúráit. A kereszténység háttérbe szorítása hozzájárulna ahhoz, hogy megfosszák földrészünket alapvető forrásától, amely lankadatlanul táplálja és hozzájárul valódi önazonosságához.”⁶²

Ahhoz, hogy a keresztény egyházak, közösségek és egyének a siker reményében szállhassanak vitába a relativizmus képviselőivel, elengedhetetlen, hogy kivívják maguknak azt a jogot, hogy a kultúra területén egyenrangú partnerként tekintsenek rájuk.⁶³ A posztmodern világ azon kísértése mellett, melyben önmagát egyedüli választási lehetőségként mutatja be, közösségeink képesek felmutatni a katolikus világlátást mint „Nagy Elméletet”.⁶⁴ Egyházaink arra figyelmeztetnek, hogy a szekularizmus és a liberalizmus ideológiái, valamint a posztmodern életstílus csupán szereplői a pluralitás színpadának, nem pedig semleges platform vagy kiindulási alap, ahogy azt oly sokszor állítják magukról.

Az egyház évezredek tudását és tapasztalatát kínálja, hogy felhívja a figyelmet a szeretet és igazság szükségességére a fejlődésben, a hit és a tudás összetartozására, és arra, hogy az elmaradottság okai között ott találjuk a bölcsesség és a szintézis hiányát. Ugyanakkor Benedek pápa, kijelölve az egyház illetékességi körét, arra figyelmeztet, hogy az egyház, az üdvösség sakramentumaként nem politikai programot kínál, hanem tiszteletben tartja a teremtett világ szabadságát és illetékességét.⁶⁵

A pápa Európa jövője kapcsán a felvilágosodás axiómájának pascali megfordítását ajánlja: még azoknak is, akik személyesen nem találták meg az utat Istenhez, úgy kéne élniük, mintha Isten létezne: „veluti si Deus daretur”. Keresztény közösségeinknek és híveinknek pedig a megélt hitük által kell Istenről tanúságot tenniük, hihetővé, láthatóvá és vonzóvá téve Európa keresztény vízióját. Olyan keresztényekre van szükségünk – fogalmaz XVI. Benedek –, akik Istenre tekintenek, tőle tanulnak, akiknek értelmét Isten fénye világítja meg, és akiknek szívét Isten szeretete érinti meg.⁶⁶

⁵⁷ Vö. ASSMANN, J., *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*, Atlantisz Kiadó, Budapest 2018, 58-59.

⁵⁸ Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája*, 47.

⁵⁹ Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája*, 47.

⁶⁰ Vö. XVI. Benedek: a kereszténység nélkül Európa elveszti önazonosságát | Magyar Kurír - katolikus hírportál (magyarkurir.hu), (Utolsó megtekintés: 2021. október 6.)

⁶¹ Vö. XVI. BENEDEK pápa, *Caritas in veritate*, 1.

⁶² Vö. XVI. Benedek: a kereszténység nélkül Európa elveszti önazonosságát | Magyar Kurír - katolikus hírportál (magyarkurir.hu), (kutatás ideje. 2021. október 6.)

⁶³ Vö. XVI. BENEDEK pápa, *Caritas in veritate*, 26.

⁶⁴ Vö. FRENYÓ, Zoltán, *A keresztény filozófia, mint „Nagy Elmélet” a „Caritas in Veritate” kezdetű enciklika tükrében* in Frenyó, Z., *Korfordulón*, MTA, Budapest 2015, 68.

⁶⁵ Vö. LUKÁCS, L., *Az igazság munkatársa. Joseph Ratzinger – XVI. Benedek pápa élete és műve*, SZIT, Budapest 2016, 208.

⁶⁶ Vö. RATZINGER, J., *Benedek Európája*, 52-53.

4. AZ EURÓPAI UNIÓ KATOLIKUS PÜSPÖKEINEK ÁLLÁSFOGLALÁSA A COMECE: AZ EURÓPAI UNIÓ JÖVŐJE ÉS A KATOLIKUSOK FELELŐSSÉGE CÍMŰ DOKUMENTUMBAN

Az Európai Unió Püspöki Konferenciáinak Bizottsága által kiadott dokumentum, *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége* a 2004-es csatlakozásokra reflektálva jelent meg. Így, bár témájában (Európa) és korban is nagyon közel van a 2003-ban kiadott *Ecclesia in Europa*hoz, hangsúlyai némileg eltérőek. Mindkét szöveg korunk Európájának teológiai elemzésére épül, azonban *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége* a vasfüggöny leomlása és az Unió bővítése kapcsán kezdi vizsgálódásait, Szent II. János Pál pápa pedig a Lisszaboni Szerződést megelőző viták kapcsán fogalmazta meg prófétikus meglátásait.

A COMECE-dokumentum felhívja a figyelmet arra, hogy, míg az Unió régebbi tagállamai csatlakozásról beszélnek, addig a tíz újonnan belépő állam, – Málta és Ciprus kivételével – ugyanezt Európa újraegyesítéseként éli meg. Ez a felfogásbeli különbség rendkívül figyelemreméltó. Az európai püspökök az említett államok, köztük hazánk szempontjából vizsgálják meg Európa történelmét, és arra megállapításra jutnak, hogy az 1945-ös év eseményei, melyek Nyugat-Európában az öröm és a győzelem emlékeit hordozzák, Közép-Kelet-Európa számára az elhagyatottságot, elárultatást és a Szovjetunióval való odavetettséget jelentik. Egészen a berlini fal leomlásáig fennállt Európa mesterséges elválasztása, és ezen előzmények tudtában jogos igénynek tartják a dokumentum szerzői, hogy az ezer év óta a latin rítusú kereszténységhez tartozó európai államok újraegyesítéséről beszéljenek. Nem szabad engedni, hogy a kiengesztelődésre, közösséggé válásra létrehívott Unión belül a vasfüggöny helyét egy gazdasági-társadalmi határ vegye át. A közös jövő érdekében elengedhetetlen, hogy az európai népek egymás történelmét, kultúráját és sérelmeit megértve képesek legyenek a párbeszédre és a kiengesztelődésre.

Josef Homeyer, a COMECE elnöke, Hildesheim nyugalmazott püspöke előszavában felteszi a döntő kérdést: „Kontinensünk keresztény öröksége vajon átjárja-e Európa felépítését? Megvilágíthatjuk-e ezt a kérdést a teológiai gondolkodásból kiindulva, Európa legutóbbi történelmének lényeges pillanataira tekintve? Ebből következően milyen erkölcsi követelmények vonatkoznak az Európai Unióban a katolikusok cselekvésére, az egymással és más európai polgárokkal, valamint az unió intézményeivel való párbeszédre? Mi a hatása Európa politikai egyesülésnek?”⁶⁷

Néhány év távlatából olvasva az előszót egyre hangsúlyosabbnak tűnik az Unió lényegi magvára, belső megtartó erejére vonatkozó reflexió, hiszen a pénzügyi, gazdasági válságok rámutattak arra, – amit a kereszténység képviselői régóta hangsúlyoztak –, hogy pusztán a gazdasági érdek nem lehet egy tartós unió alapja, hanem szükség van az értékalapú összetartozás megfogalmazására és kifejeződésére is.

Éppen ezért a dokumentum nem az EU politikájának részleteibe kíván behatolni, hanem teológiai vizsgálódásként, keresztény szempontból mutatja be az európai integráció eddigi évtizedeit és gondolkodik el a jövő lehetőségeiről.

A magyar olvasó számára külön értékkel bír, hogy a dokumentum az Unió 2004-es bővítésével kezdi fejtegetéseit. VI. Pál és II. János Pál pápákat idézve mérföldkőnek nevezi a vasfüggöny lebontását, amely politikai értelemben az érintett tíz tagállam csatlakozásával vált teljessé. Kulturális szempontból évszázadokon keresztül a latin-ortodox kereszténység határát tartották Európa választóvonalának, így a többségében latin rítusú katolikus államok csatlakozását joggal nevezhetjük csatlakozás helyett Európa újraegyesítésének.⁶⁸ A hívő gondolkodó tudja, hogy Európa emlékezete megsebzett emlékezet, ezért a hit egyik küldetése, hogy segítsen megérteni egymás történelmét, megvilágítsa a különböző aspektusokat, bátorítva ezzel a közeledést, begyógyítva ezáltal az évszázados sebeket. A párbeszéd, a megbocsátás és a szolidaritás képes legyőzni az erőszakot.

⁶⁷ Vö. COMECE, *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége*, Budapest 2006, 42.

⁶⁸ Nagy erejű megállapítás, hogy mi vagyunk az első olyan generáció Európa földjén, aki csak a történelemkönyvekből ismeri a háborút. Ebben az Európai Unió szerepe vitathatatlan.

A keresztény egyházak küldetése, hogy emlékeztessék arra az Európai Unió polgárait és döntéshozóit, hogy az Unió első értelemben – megelőzve a piaci, gazdasági aspektusokat – politikai cselekedet, a megbocsátás és a béke izzó vágyától áthatott entitás. Alapító atyáinak legmélyebb vágya a második világháború okozta pusztítás és szétagoltság felszámolása volt, s annak megelőzése, hogy hasonló világégés a kontinensen még egyszer bekövetkezhesen. Jean Monet, Alcide de Gasperi, Konrad Adenauer és Robert Schuman elképzelésében az Európai Unió lelki cselekedet is, ami a közös hitbeli, kulturális és politikai elvekben gyökerezik.

A COMECE jelen dokumentuma szerint Robert Schuman francia külügyminiszter 1950-es nyilatkozata⁶⁹ és II. János Pál *Centesimus annus*⁷⁰ körlevele nélkül az Unió nem lehetne az, ami. Ahhoz, hogy sikeres jövő elé nézzen, ezekre az alapokra kell visszatekintenie.

A jövőt illetően abban látják *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége* című iránydokumentum szerzői a hívő ember számára a választóvonalat, hogy „kérdezzük meg magunktól, hogy beszélhetünk-e keresztény Európáról, nemcsak alapjaiban és gyökereiben, hanem terveiben és célkitűzéseiben is. Más szóval a katolikusok, mint az Európai Unió polgárai hogyan bizonyulhatnak Krisztus hitteles követőinek?”⁷¹ A múltat illetően még a kereszténység legádázabb ellenségeinek is el kell ismerni, hogy Európa elválaszthatatlan a kereszténységtől. Földrészünk a keresztény vallástól és az általa közvetített, interpretált zsidó és antik hagyománytól lett az, ami. Nem elégedhetünk meg azonban ennyivel! Hiszen a kereszténység nemcsak történelmi tapasztalat, kulturális emlék, hanem a hívők milliói által továbbra is ható és formáló erő, mely identitást, elkötelezettséget ad Európa polgárainak.

Ahhoz viszont, hogy a kereszténység felajánlhassa az államnak társadalmi tanításának értékeit, nagy segítségére van, ha a kereszténységen belüli egyházak és közösségek dialógus és konferenciák útján testvéri kapcsolatban állnak egymással, növelve ezáltal tekintélyüket.

A katolikus Egyháznak ki kell állnia az eredeti értékek mellett és emlékeztetni arra, hogy az Unió megálmodói a szabadságon nyugvó békét határozták meg vállalkozásuk fő céljának. Pál apostol szavaival: „Testvérek, a meghívásotok szabadságra szól, csak ne éljetez vissza a szabadsággal a test javára, hanem szeretettel szolgáljatok egymásnak! Mert az egész törvény ebben a mondatban teljesedik be: Szeresed embertársadat, mint saját magadat!”⁷²

A Schuman-nyilatkozat nyíltan beszél a szolidaritás szükségességéről Európa újjáépítése és jövőbeli élete kapcsán. Ebben az értelemben szolidaritáson a partneri egység megvalósítását érthetjük. A francia külügyminiszter a világégés után három célkitűzéssel kapcsolatban látta a szolidaritás szerepét: a tagállamok közötti határokon átvéelő testvériség, a szegények életszínvonalának a javítása, valamint a szerződésből kimaradtakkal való szolidaritása vonatkozásában.

Földrészünk történetében újdonság az olyan felsőbb hatóságok létrejötte mint az Európai Bíróság vagy az Európai Bizottság, s ezek működési elvében – abban a mechanizmusban, miszerint elviekben a kisebb tagállamok egyenlő arányokat bírhatnak a legerősebbekkel – szintén a szolidaritás keresztény eredetű és tartalmú fogalmával találkozunk.

A szolidaritásból kiindulva⁷³ a katolikus közösségeknek és egyéneknek feladata tanúságot tenni arról, hogy a piacgazdaság működéséhez minimumszabályokra és állami felügyeletre, olykor beavatkozásra van szükség. A verseny és a termelés biztosítása mellett meg kell óvni a társadalom egységét, támogatni kell a családokat és az elesetteket. A közjónak, mint célnak meg kell előznie a gazdasági érvényesülés fontosságát.

⁶⁹ Vö. A Schuman-nyilatkozat – 1950. május 9., (Utolsó megtekintés: 2021. október 7.) https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/schuman-declaration-may-1950_en

⁷⁰ 1991-ben a *Rerum novarum* megjelenésének századik évfordulójára adta ki II. János Pál pápa a *Centesimus annus* kezdetű enciklikáját, kommentálva és a kor problémáihoz igazítva XIII. Leó gondolatait. Amíg a XIX. század katolikus egyházfője a modern kor kihívásaira próbált választ adni, addig a XX. század utolsó évtizedeinek pápája a posztmodern kérdéseire reflektált. II. János Pál részletesen elemzi a piacot, a gazdaságpolitikát, az államot és a közjogi szerepeket.

⁷¹ Vö. COMECE, *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége*, 8.

⁷² Vö. Gal 5, 13-14.

⁷³ A szolidaritás fogalmának - a legplasztikusabb képét talán II. János Pál pápa adta 1987. nyarán, Gdanskban, a *Solidarnosc* szülővárosában: „Hordozzátok egymás terhét (...) Szolidaritás annyit jelent, hogy van az egyik ember és a másik, és ha van egy teher, akkor azt együtt, közösségben kell hordozni.” Vö. COMECE, *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége*, 29.

KERESZTÉNYSÉG ÉS KULTÚRA

A nagypolitika szintjén pedig Európának, az Egyesült Államokkal összefogva kell tevékenyen cselekednie a szolidárisabb világ érdekében.

Keresztény meggyőződés, hogy a jövő a Teremtő Isten kezében van, és az az ember cselekedeteinek mozgatórugója, hogy ehhez a jövőhöz jusson közelebb. Az európai püspökök dokumentuma a *Gaudium et spes* szavaival buzdít, hogy „a szeretet és művei megmaradnak.”⁷⁴

Valóban úgy tűnik, hogy minden hiányossága, újra meg újra kiújuló válsága ellenére az Európai Unió fél évszázada alatt „a béke helyreállt, a szabadságot mindenhol tisztelik, és a szolidaritásban előre haladtunk.”⁷⁵ Azt azonban a hívő ember Szent Ágoston óta tudja, hogy a földi városban nem lehetséges a tökéletes jó megvalósítása és a kitűzött céloknak legjobb szándékkal is csak egy része érhető el. Vigaszt és bátorítást kell adnia ebben a tudatban, hogy néha az elérhető kevesebb is rengeteget számít és megéri fáradozásainkat.⁷⁶

A kereszténység napjaink Európájában betöltött szerepéről elmélkedve a COMECE dokumentuma a *Centesimus annus* megállapításaira hivatkozik. Annak ellenére, hogy a vallás és a keresztény egyházak fontos részt vállaltak az 1989-es fordulatban, mára sokat változott a közéletben való megítélésük. Főként Nyugat-Európában, de oly sokszor például hazánkban is a vallás nyilvános szerepéről szóló vitákban „a vallás gyakran a társadalmi békét és az emberi szabadságot fenyegető veszély forrásaként jelenik meg.”⁷⁷ Bele szabad-e ebbe törődnünk? Mind a hívő keresztény, mind a keresztény hitet nem valló, de józanul gondolkodó európai polgár válaszában egyértelmű nemnek kell lennie.

Bármilyen nézőpontot választunk is Európa népeinek a megismeréséhez, azt sosem szabad szem elől téveszteni, hogy minden különbözőség ellenére is mindannyian ugyanahhoz a kontinenshez tartozunk, osztozva Európa közös történelmében és gyökereiben.

A tudatos, felelős politikai gondolkodás tudja azt, amit a keresztény társadalmi tanítás is hirdet, hogy a béke, a szabadság, a szolidaritás és a demokrácia, a hithez hasonlóan olyan érték, amit nem elég birtokolni, hanem folyamatos erőfeszítést igényel, hogy a jövő számára is megőrizhessük. A keresztény hívőknek és közösségeknek nagy küldetésük az, hogy mindennapi életük során tanúságot tegyenek erről környezetük számára.

Szintén nagy kihívás és feladat arra hívni környezetünket, hogy járuljanak hozzá az Unió hivatásának a meghatározásához, vegyék ki részüket a közös gondolkodásból, hiszen ez nemcsak a vezetők kötelessége, hanem minden polgáré, közösségé és intézményé is.

Az Unió kihívásaira való reflexióval kapcsolatban figyelmeztetnünk kell a hitünkben osztozókat, hogy a katolikus tanításnak sincsenek kész válaszai, és a katolikus polgároknak nincs semmiféle előjoga a többiekkel szemben egy pluralista társadalomban. De igaz ennek a másik a vetülete is: az igény, hogy a katolikus egyházat és általában a kereszténységet – mint Európa évezredes formálóját – Európa teljes jogú polgárként ismerjék el és engedjék, hogy hagyományához ragaszkodva hozzájárulhasson a közös gondolkodáshoz, és Európa jövőjének az alakításához.

Emlékeznünk kell arra is, hogy: „a názáreti Jézus tanítványaként nem egy politikai pártba léptünk be, sem pedig egy kulturális célzatú társaságba. (...) Lábunkat Krisztus lábnyomába helyezzük, hogy vele és benne eljussunk a halálból az élet országába.”⁷⁸ A katolikus társadalmi tanítás, a történelmi protestáns egyházakkal egyetértésben azt vallja, hogy az ész számára felismerhető a hívő által leginkább támogatandó politikai irányzat és annak képviselői. A pápai enciklikák alátámasztják, hogy az ebben való aktív részvétel kívánatos tevékenység. Sosem szabad viszont elfelejtenünk, hogy nincs a keresztény tanítással teljesen megegyező politikai erő, és a földi életünkben

⁷⁴ Vö. *Gaudium et spes*, 39.

⁷⁵ Vö. COMECE, *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége*, 23.

⁷⁶ Példának említhetjük II. János Pál pápának a *Centesimus annus*-ban megfogalmazott véleményét a Szovjetunió békés ledöntéséről: „lényege az erőszak elutasításában és a meg nem alkuvó erkölcs választásában áll, amikor az emberi méltóságot kell követelni, és az igazságról kell tanúságot tenni. A totalitárius legyőzte az emberek erőszakmentes akciója, akik nem engedtek az erőszak hatalmának és lépésről lépésre sikerült megtalálniuk az igazság melletti tanúságtétel hatékony formáit.” (CA 23.) Vö. COMECE, *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége*, 28.

⁷⁷ Vö. COMECE, *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége*, 30.

⁷⁸ Vö. COMECE, *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége*, 34.

végzett cselekvéseink és céljaink mindig csak töredékesek lehetnek. Ettől függetlenül azonban krisztushívóként is országunk aktív, hazájukért dolgozó polgárainak kell maradnunk, tudva azt, hogy az emberi törvényeknek az igazság szolgálatában kell állniuk.⁷⁹

Az európai püspökök dokumentuma határozottan igényli annak az elismerését, hogy a katolikus egyház és híveinek hozzájárulása az Unió fejlődéséhez nem korlátozódik a katolikus polgárok elkötelezettségére. Vázlatosan a következőkkel támaszthatjuk alá ezt az igényt: az egyházi iskolák, egyetemek, könyvtárak, kórházak, ifjúsági mozgalmak munkája, az egyház által működtetett szociális háló, a lelki segítségnyújtás és a szentségi tevékenység mind-mind olyan tényezők, melyek az egész társadalom javát szolgálják.

Az egyház társadalmi tanításának szerteágazó anyagáról szólva, az Unió fejlődésével kapcsolatban az alábbiakat emeli ki a dokumentum: a földrajzzal és kultúrával való kapcsolatot, a politikai intézmények és a vallási közösségek közötti megkülönböztetést és végül a történelemhez való sajátos viszonyulást.⁸⁰

Az első tanítást, az „egységet a sokféleségben”, illetve a különbözőségnek és az egységnek a kapcsolatát a szubszidiaritás elvével⁸¹ írja le a dokumentum.

A másodikról, a politikai intézmények és a vallás közötti megkülönböztetésről szólva az egyház vallja, hogy a politikai tevékenység és a hit fontosak egymás számára, de egyben támogatja a kettő szétválasztását is. A katolikus egyház nem óhajt keresztény vallású homogén államot létrehozni. Ahogy Európa püspökei fogalmaznak: „a keresztény hit nem azonosítható semmilyen politikai renddel, lehetséges azonban azoknak a helyzeteknek és életformáknak a felismerése, melyek közel állnak a keresztény tanításhoz.”⁸²

A hívó ember feladata, hogy döntései meghozatalakor végső kritériumnak, egyfajta örök mércének az emberiség közös javát tartsa szem előtt. A katolikus egyház az állam–egyház elválasztása mellett ugyanakkor azt is tanítja – és igényli ennek elismerését –, hogy vannak az emberi életnek olyan dimenziói, amelyekben az állam nem illetékes. Ezek a területek a lelkiismeretre vezethetők vissza, és velük kapcsolatban a végső szó a lelkiismeret szférájába tartozik.⁸³

S végül a harmadik kiemelt aspektus, a történelemszemlélet vonatkozásában a következő megállapításokat teszi a COMECE dokumentuma: a keresztény nézőpont végső horizontja mindig az eszkatológia, mely élesen elválnak az evilági messianisztikus törekvésektől. „A keresztények Isten országába helyezik bizalmukat, mely a történelemtől eltérő, más rendben helyezkedik el és egyszerre közeli, de még nem nyilvánvaló. Mindennapi magatartásukban egy olyan jövő felé nyitottak, amelyről tudják, hogy Isten kezében van.”⁸⁴ Ez nem jelenti azt, és nem is jelentheti azt, hogy a hívó ember elfordul az evilági dolgoktól. Hiszen Istentől rendelt küldetése –és az abban való töretlen bizalom, hogy útjai Teremtőjéhez vezetnek –, ösztönzik cselekedeteit. A keresztény ember harmadik jellegzetessége tehát a politikai messianizmusok visszautasítása és az eszkatológikus beállítottság.

Az Európai Unió átalakulásai olyan változások, melyek minden embert érintenek. Ebben a változásban a kereszténységnek joga és kötelessége is kifejtetni nézőpontját, hozzájárulva a folyamatok alakításához. Tudjuk és elfogadjuk, hogy a keresztény vallás és benne a katolikus egyház csak egy a kontinensünk arculatát formáló szereplők közül. Ugyanakkor igényeljük, hogy ezt a szerepünket más csoportok, ideológiai tagjai ne vitassák el. „Európát nem lehet elképzelni a keresztényeknek a történelemben végbevitt alapozó szerepe nélkül.”⁸⁵ Teológiai, lelki megalapozottsága van annak az elvárásnak, hogy a keresztények beleszólhassanak Európa útjainak a meghatározásába.

⁷⁹ Hiszen „csak ha a szenvedő emberiség szolgálatába állunk, akkor igazolhatjuk, hogy valóban Krisztushoz tartozunk.” Vö. COMECE, *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége*, 34.

⁸⁰ Vö. COMECE, *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége*, 40.

⁸¹ „Amit az egyes egyének saját erejükből és képességeik révén meg tudnak valósítani, azt a hatáskörükből kivenni és a közösségre bízni tilos; éppen így mindazt, amit egy kisebb és alacsonyabb szinten szerveződött közösség képes végrehajtani és ellátni, egy nagyobb és magasabb szinten szerveződött társulásra áthárítani jogszerűtlenség és egyúttal súlyos bűn.” Vö. XI. PIUS pápa, *Quadragesimo anno*, 79-80 in *Az Egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*, SZIT, Budapest 2004, 81-82.

⁸² Vö. COMECE, *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége*, 42.

⁸³ A COMECE dokumentum úgy fogalmaz, hogy a politikával szemben érződő kiábrándultság egyik fő oka lehet, hogy a II. világháborút követően kiterjesztették a politika hatáskörét és olyan elvárásokat is társítottak működéséhez, melyeknek természetéből fakadóan nem felelhetett meg.

⁸⁴ Vö. COMECE, *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége*, 43.

⁸⁵ Vö. COMECE, *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége*, 44.

Ennek alapja az a mély lelki meggyőződés, hogy a hívó ember arra hivatott, hogy minden lépésénél a legjobb út mellett kötelezze el magát, amely a békét, az emberi méltóságot és a szolidaritást hirdető Európa felé vezet. Azt sem szabad viszont elfelejtenünk, hogy a kereszténység egyetemessége miatt küldetésünk túllép Európa határain és az egész világra szól. Ezért törekednünk kell az egész Földre kiterjedő igazságosság, béke és szolidaritás kivívására és támogatni kell a földrészünkön kívüli missziós, karitatív kezdeményezéseket.⁸⁶

ZÁRÓ GONDOLAT

A kereszténység a többi vallással együtt vallja, hogy a hit csak akkor tud tevőleges részévé válni az emberi fejlődésnek, „ha Isten helyet kap a nyilvánosság világában, sajátosan tekintetbe véve a kulturális, társadalmi, gazdasági és különösképpen a politikai szempontokat. Az egyház társadalmi tanítása azért született, hogy ez a ‘polgárjogi nyilatkozat’ érvényre juttassa a keresztény vallás szempontjait. Annak a jognak a megtagadása, hogy az emberek hitüket nyilvánosan megvallják, a vallásukat gyakorolják vagy, hogy a közélet is tájékoztatást kaphasson a hit igazságairól, a valódi fejlődés szempontjából negatív következményekkel jár. A vallásnak a nyilvánosság területéről való kizárása ugyanúgy, mint a vallási fundamentalizmus, akadályozza az emberek egymásra találását és az emberiség haladása érdekében való együttműködést.”⁸⁷

⁸⁶ *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége* záró fejtegetésében az *Ecclesia in Europa* 111. pontját idézi: „Európa nem zárkozhat magába, nem lehet és nem is kell közömbösnek maradnia a világ többi részei iránt, épp ellenkezőleg. Tudnia kell, hogy a többi ország, a többi földrész bátor kezdeményezéseket vár tőle abban, hogyan lehet segíteni a szegényebb népeket fejlődésükben, társadalmuk megszervezésében, s egy igazságosabb és testvériesebb világ fölépítésében.” Vö. COMECE, *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége*, 45.

⁸⁷ Vö. XVI. BENEDEK pápa, *Caritas in veritate*, 56.

Szerző:
Nádor Zsombor

Szerkesztő:
Horváth Máthé

Grafikai tervezés:
Balás Benedek DLA

Felelős kiadó:
Dr. Grundtner Marcell Károly

Szent István Intézet 2021
szentistvanintezet.hu

A tanulmány a Batthyány Lajos Alapítvány támogatásával jelent meg.

